

УДК [338.43+338.45]:339.564(477)

Л. Є. Фурдичко

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів

НУ «Львівська політехніка», м. Львів

А. В. Хорощенко

студент кафедри фінансів

НУ «Львівська політехніка», м. Львів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні проблеми експорту продукції агропромислового комплексу України. Проаналізовано динаміку тенденцій експорту АПК у 2015 році та прогнози показники 2016 року. Обґрунтовано основні шляхи вирішення яких покращить тенденції у експорті продукції агропромислового комплексу України, сформувано перелік заходів, необхідних для максимальної реалізації експортного потенціалу АПК України.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільськогосподарська продукція, експорт, імпорт, українські товаровиробники.

Furdychko L., Khoroschenko A. PROBLEMS AND PROSPECTS EXPORTS OF AGRICULTURE PRODUCTS UKRAINE

In the article the basic problems of export of agricultural products in Ukraine. The dynamics trends agribusiness exports in 2015 and projected performance in 2016. Grounded main ways to solve them improve trends in the export of agricultural products Ukraine, sformuvano list of measures to maximize the export potential of AIC Ukraine.

Keywords: agriculture, agricultural products, exports, imports, Ukrainian producers.

Важливість сільського господарства для України є очевидною, адже АПК є однією з основних галузей вітчизняної економіки. Частка сільського господарства у ВВП України становить більше 17%, 11% державних доходів формуються завдяки податковим надходженням від АПК, а експорт сільськогосподарської продукції у 2015 році становив 38,8% усього експорту України [1]. І хоча стан агропромислового комплексу є порівняно кращим, ніж інших галузей української економіки, перед сільськогосподарськими виробниками України сьогодні стоять серйозні виклики, пов'язані як із економічною та політичною кризами, так і з кон'юнктурою світового ринку. Тому важливим є постійний і своєчасний, ґрунтований на найактуальнішій інформації, аналіз стану, проблем та перспектив галузі сільського господарства для здійснення прогнозів та формування висновків.

Дослідженням стану перспектив розвитку сільського господарства тривалий час займаються українські вчені, серед яких О. С. Головачова, А.С. Даниленко, О. П. Антонюк, П. О. Антонюк, Н. І. Строченко, О. М. Барілович, О.М. Бородіна, І.Р. Залуцький, В.К. Збарський, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, А.Ю. Пікус, В.М. Зубець та інші.

Зокрема, дослідження Баріловича О. М. [2] присвячені аналізу стану сільського господарства в Україні, його ролі в економіці держави, стану та тенденціям виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, а також проблемам зовнішньої торгівлі цією продукцією. Головачова О. С. у своїй праці [3] досліджує стан інфраструктури українського аграрного ринку та його вплив на загальний розвиток АПК. Даниленко А. С. [4]

досліджував експортний потенціал виробників сільськогосподарської продукції та аналізував можливі наслідки для експорту українського АПК в контексті різних напрямів зовнішньої політики держави. У свою чергу, Антонюк О. П. і Антонюк П. О. [5] аналізують товарну та географічну структуру експорту продукції АПК, розглядають недоліки наявної структури та можливості щодо її вдосконалення. Строченко Н. І. у своїй праці [6] розглядає та обґрунтовує важливість запровадження стандартів із вуглецевої сертифікації для зростання експорту сільськогосподарської продукції України.

Ці та інші дослідження присвячені окремим аспектам функціонування та розвитку АПК України, а також у них на основі спостережень і досвіду минулих років запропоновано шляхи покращення стану національної сільськогосподарської галузі. Проте більшість досліджень базуються на публікаціях і статистичних даних, котрі стосуються тенденцій АПК України 2012-2014 рр., що є недостатнім для прийняття ефективних рішень у сучасних динамічних умовах функціонування вітчизняного АПК. І тому актуальним є аналіз стану та перспектив вирішення сучасних проблем української сільськогосподарської галузі, адже в умовах нестабільності економіко-політичних обставин в Україні, важливим є аналіз, який ґрунтується на найновішій інформації та статистичних даних.

Мета статті: аналіз стану, проблем та перспектив експорту сільськогосподарської продукції українськими виробниками, особливо наголошується на динаміку тенденцій експорту АПК у 2015 році, а також прогнозам на 2016 рік. Стаття спрямована на аналіз сучасних проблем експорту АПК, пошук шляхів їх вирішення та формування переліку заходів,

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

необхідних для максимальної реалізації експортного потенціалу АПК України.

Динаміка експорту сільськогосподарської продукції в основному відповідає тенденціям загального експорту України. Обсяги експорту сільськогосподарської продукції у 2015 році зменшилися на 11,3% (з 16,7 до 14,8 млрд. дол. США) [1].

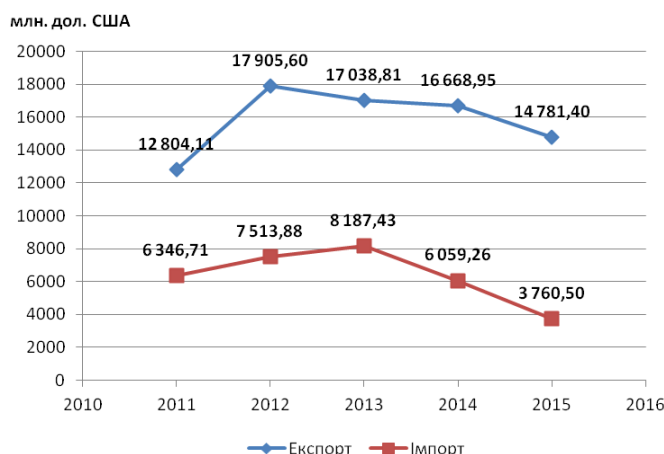

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту сільськогосподарської продукції Україною у 2011-2015 рр.

Джерело: [1]

Проте цей спад не є стрімким порівняно із загальним експортом України, який у 2015 році зменшився порівняно із 2014 роком на 29,3% (з 53,9 до 38,1 млрд. дол. США) [1]. Отже, АПК України виявився стійкішим до негативних факторів, ніж інші експортні галузі держави.

Імпорт сільськогосподарської продукції у 2015 році зазнав іще більш стрімкого спаду – 37,9%. Це призвело до рекордного за всю історію незалежності України сальдо зовнішньої торгівлі в АПК, а саме 11,1 млрд. дол. США. Причинами такого різкого спаду імпорту сільськогосподарської продукції є, по-перше, сильна девальвація гривні, що значно збільшила ціни на імпортовані сировину та товари для вітчизняних покупців. По-друге, на обсяги імпорту негативно вплинуло зменшення обсягів торгівельних операцій з країнами СНД, зокрема з Росією через зустрічні торгівельні обмеження [7]. Загалом збільшення сальдо балансу зовнішньої торгівлі АПК є позитивним досягненням, адже передбачає ввезення на територію України валюти у вигляді виручки експортерів, а також свідчить про зміцнення позицій українських аграріїв на національному та світовому ринках. У цьому випадку зростання цін на імпорт призвело до переходу українських споживачів на вітчизняну продукцію, що, враховуючи її популярність на світових ринках, має не лише привабливу ціну, а й високу якість [7].

Основними причинами падіння експорту сільськогосподарської продукції у 2015 році є [2, 7]:

- падіння світових цін на зернові, зокрема пшениці на 24%, кукурудзи – на 21%;
- зростання обсягів реалізації сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку;
- зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції через несприятливі погодні умови;
- втрата ринку Російської Федерації, в основному ринку товарів тваринного походження та кондитерських виробів;
- необхідність пошуку нових постачальників для тих підприємств, що були змушені припинити свою співпрацю з Російськими компаніями у зв'язку з воєнним конфліктом;
- втрата можливості обробляти господарські землі, що знаходяться в зоні АТО або поблизу неї;
- старіння та занепад інфраструктури агропромислового комплексу України, що призвело до зниження його ефективності;
- старіння основних засобів в АПК та повільні темпи впровадження інновацій;
- вплив іноземних інвестицій у зв'язку із економічною та політичною кризами в Україні.

Основним чинником, що зумовив зменшення експорту сільськогосподарської продукції у 2015 році, є падіння світових цін на цю продукцію (див. рис. 2).

У 2015 році експортна ціна на пшеницю коливалася від 259 дол. США/тонну в січні до 183 дол. США/тонну у вересні. Закінчився 2015 рік зі світовою ціною пшениці 195 дол. США/тонну. Це значно нижче, ніж відповідні показники у 2014 році: максимальна та мінімальна середньомісячні ціни на пшеницю становили 290 та 238 дол. США/тонну. Загалом, середньорічна ціна на пшеницю зменшилася на 24%. Ціни на ще один важливий продукт українського АПК – кукурудзу – у 2015 році також впали, проте меншими темпами – на 21%. На початок 2015 року світова ціна на фуражну кукурудзу становила 182 дол. США/тонну, а свого максимуму досягнула в липні (192 дол. США/тонну). Проте після цього почався спад, і вже у вересні ціна на кукурудзу була меншою, ніж 170 дол. США/тонну [8].

Прогнози на 2016 рік щодо цін на сільськогосподарську продукцію не передбачають їх суттєвого зростання. Згідно з прогнозом ФАО (англ. Food and Agriculture Organization, FAO) — міжнародна організація під патронатом ООН), середня прогнозна ціна на пшеницю коливатиметься від 192 дол. США/тонну в другому кварталі 2016 року до 202 дол. США/тонну до кінця поточного року. Тим часом, ціни за поточними ф'ючерсами є ще нижчими: 185 дол. США/тонну в другому кварталі 2016 року та 194 дол. США/тонну в четвертому кварталі [8]. Усе це свідчить про те, що українським експортерам не варто сподіватися на збільшення вартісного вираження обсягів експорту завдяки поверненню цін до попереднього високого рівня.

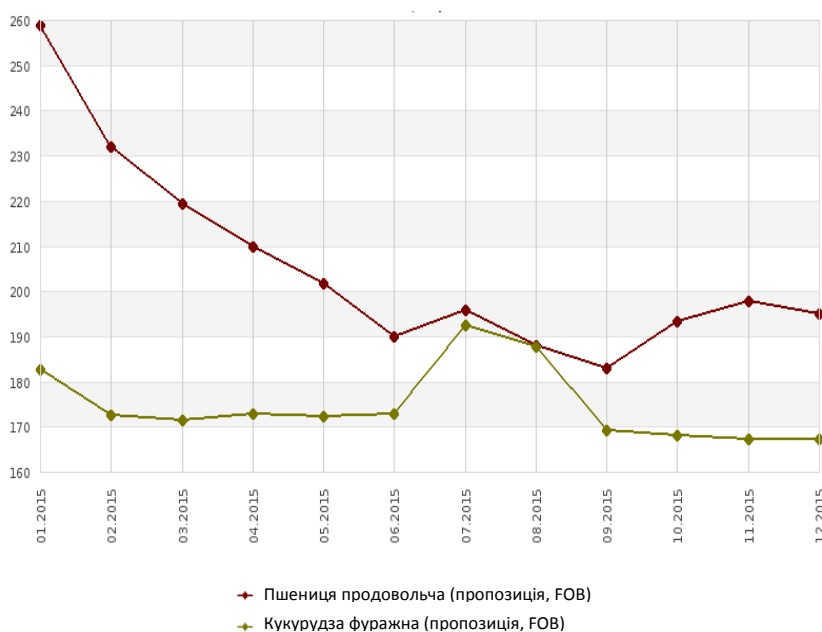

Рис. 2. Динаміка світових цін на пшеницю та кукурудзу протягом 2015 року.

Джерело: [8]

Як згадувалося раніше, ще однією причиною падіння українського експорту сільськогосподарської продукції є зменшення фактичних обсягів виробництва. Так, у 2015 році індекс обсягів сільськогосподарського виробництва становив 95,2% (порівняно з 2014 роком). Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що у 2015 році погодні умови були не такими сприятливими, як у 2014 та 2013 роках.

Динаміку індексів виробництва сільськогосподарської продукції протягом 2011-2015 рр. подано на рис. 3.

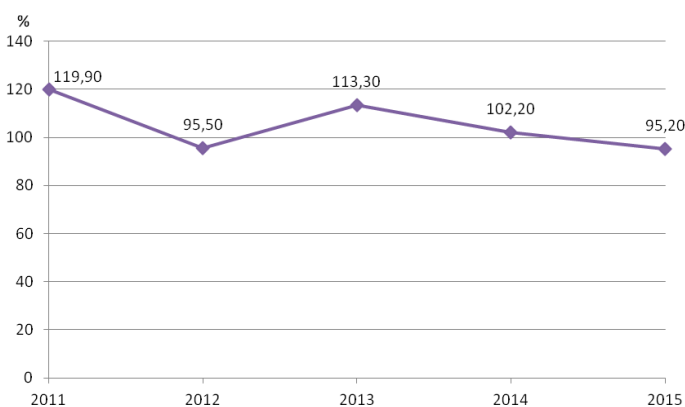

Рис. 3. Індекси виробництва сільськогосподарської продукції в Україні протягом 2011-2015 рр.

Джерело: [1]

Також негативно на діяльність сільськогосподарських підприємств вплинуло зростання витрат на виробництво: у 2015 році індекс витрат на виробництво сільськогосподарську продукції становив 150,9% порівняно з попереднім роком. Це призвело до зниження прибутковості багатьох с/г підприємств, а отже, і їх можливостей до розвитку.

Незважаючи на погіршення політичних і торгівельних взаємовідносин між Україною та Російською Федерацією, вітчизняний АПК не зазнав серйозних втрат. Частка продукції АПК, що експортувалася в Росію, у 2014 р. становила 6,0%, а у 2015 р. зменшилася втричі до 2,0% [1] (див. рис. 4).

Звідси можна стверджувати, що введене РФ з 1 січня 2016 року ембарго на частину сільськогосподарських товарів українського походження, не завдасть АПК України серйозних втрат.

Важливим чинником, який дозволив в умовах зменшення обсягів експорту до СНД та ЄС втриматися агропромислому

комплексу, є диверсифікація ринків збуту. Зокрема, у 2015 р. було суттєво збільшено експорт продукції АПК до країн Азії, а саме із 6317,5 млн. до 6636,9 млн. дол. США (або на 5,05%) [1].

Щоправда, не надто позитивним фактом є зменшення як відносних, так і абсолютних обсягів експорту до країн ЄС. Попри те, що вже більше, ніж 2 роки, Україна у своїй економічній політиці орієнтується на Євросоюз, фактичні обсяги експорту у 2015 році зменшилися 749 млн. дол. США або на 15% [1]. Основні причини цьому такі ж, як і всього сільськогосподарського сектору загалом, а також проблеми, пов'язанні з невідповідністю Українських стандартів нормам ЄС [6] та невміння українських бізнесменів вести торгівлю діяльність закордоном [5].

Вирішення цих та інших проблем є надзвичайно важливими для збільшення експорту до ЄС та реалізації тих можливостей, які надає введена з 1 січня 2016 року зона вільної торгівлі з ЄС.

Також вагомим чинником, який знижує ефективність вітчизняного АПК, а відтак, і його конкурентоспроможність на світових ринках, є нерозвиненість інфраструктури. До інфраструктури агропромислового комплексу належать: органи державної та місцевої влади, інститути оптової і роздрібної торгівлі, неурядові організації, що пов'язані зі сільським господарством, науково-дослідні та освітні заклади, банківські установи, страхові

компанії, логістичні й транспортні організації тощо [3].

Основними проблемами, що знижують ефективність функціонування вітчизняного АПК є: недосконалість державної політики щодо регулювання інфраструктури агропромислового комплексу, брак доступних фінансових ресурсів, відсутність достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів, які би могли втілювати міжнародний досвід, а також інертність більшості суб'єктів ринку до змін та інновацій [3]. У зв'язку із цим,

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

інфраструктура агропромислового комплексу України потребує значних змін:

- створити для аграрних підприємств можливості залучати кредитні ресурси під нижчий відсоток;
- сприяти розвитку закладів оптової торгівлі;
- реформувати аграрну освіту в Україні шляхом визнання аграрних спеціальностей у ВНЗ, як пріоритетних;
- розробити ефективне законодавство у сфері регулювання інфраструктури АПК [3].

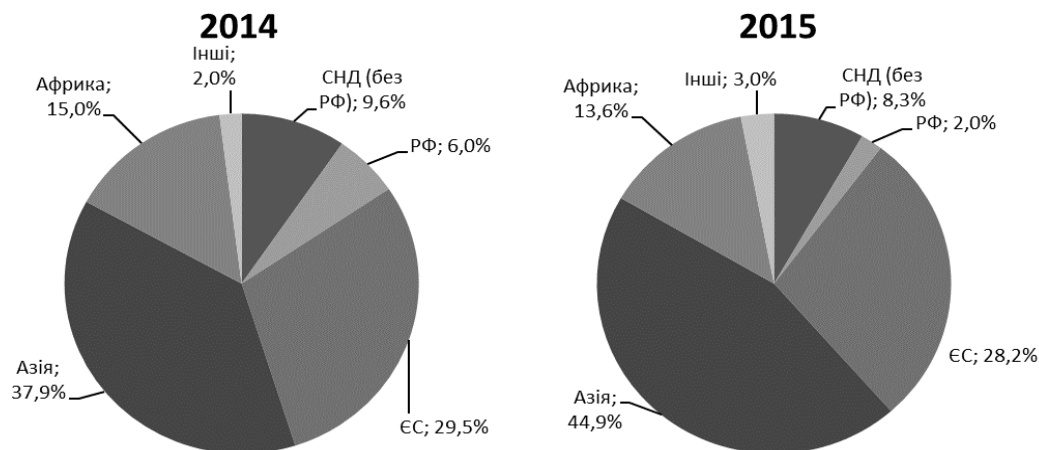

Рис. 4. Географічна структура експорту продукції АПК України у 2014-2015 рр.

Джерело: [1]

Окремих складних питаннями для українських аграріїв є спецрежим ПДВ та відшкодування ПДВ під час експорту. На початку 2016 року було прийнято зміни до податкового кодексу, згідно з якими передбачалося відновлення відшкодування ПДВ експортерам зернових і технічних культур, а також впровадження перехідного періоду (до 2017 року) для спецрежиму ПДВ. Відповідно до останнього, для рослинництва 15% ПДВ має залишатися у виробника на спец рахунку, а 85% ПДВ мають іти в бюджет. Для свинарства та птаховиробництва ця пропорція становить 50% на 50%. Найкращі умови встановлені для скотарства: 80% ПДВ залишається підприємствам, а лише 20% ідуть до державного бюджету. І хоча багато експертів стверджують, що українські агровиробники не готові до повного скасування звичного спецрежиму у 2016 році, МВФ не дозволить Україні надавати АПК одразу два види пільг: і спецрежим, і відшкодування ПДВ [9]. Тому є необхідною відмова від спеціального режиму ПДВ іще у 2016 році, оскільки відшкодування ПДВ є більш важливим, бо саме від нього отримують найбільшу вигоду експортери рослинництва, які є основою українського експорту АПК.

Загалом, стан експорту АПК України є задовільним, оскільки темпи його падіння є значно меншими, ніж темпи падіння в інших галузях української економіки. З певної точки зору, навіть спостерігаються позитивні зрушення: рекордне

сальдо зовнішньої торгівлі, диверсифікація ринків збуту у світі.

У 2016 році не очікується покращення умов для експортної діяльності АПК. За прогнозами експертів, ціни на зернові у 2016 році не повернуться до попередніх високих цін, а відчутне зростання української економіки чи покращення політичної ситуації є теж малоймовірним. Попри це, є ряд внутрішніх факторів, на які можна вплинути і таким чином збільшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції, зокрема [2, 4]:

- продовження диверсифікації ринків збуту з боку зменшення експорту до країн СНГ та збільшення частки експорту до Азії та Європи;
- приведення стандартів виробництва української с/г продукції до європейських, адаптація вітчизняної продукції для іноземних споживачів (написи латиницею тощо), введення високої бізнес культури та знання іноземних мов серед підприємців-експортерів [10];

- відміна спецрежиму сплати ПДВ для сільськогосподарських підприємств та збереження відшкодування ПДВ;
- спрямування коштів державної підтримки аграрного сектору на інвестиції, а не на пільги;
- розвиток інфраструктури АПК України;
- реформування аграрної освіти в Україні та визнання її, як однієї із пріоритетних для вітчизняної освітньої системи;
- збільшення в експорті частки продукції, що містить велику частку доданої вартості;
- продаж державної землі, переважно іноземним інвесторам;
- спрощення умов виходу українських підприємств на зовнішній ринок;
- спрощення умов для іноземців для створення переробних підприємств на території України;
- боротьба з корупцією в АПК, збільшення рівня прозорості ведення аграрного бізнесу в Україні, спрощення податкової системи.

Здійснення вищеперелічених заходів дозволить не лише підтримати експорт АПК України в умовах економічної та політичної кризи, а й досягнути якісних позитивних зрушень сільського господарства. І таким чином, використавши величезний потенціал АПК України, в перспективі забезпечить Україні роль аграрної наддержави в світі.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Барилевич О. М. Стан та проблеми розвитку сільського господарства України / О. М. Барилевич. // Молодий вчений. – 2015. – №8. – С. 36–39.
3. Головачова О. С. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури аграрного ринку України / О. С. Головачова. // Бізнесінформ. – 2013. – №5. – С. 178–183.
4. Даниленко А. С. Організаційно-економічні засади реалізації експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств / А. С. Даниленко. // Економіка та управління АПК. – 2013. – №11. – С. 5–10.
5. Антонюк О. П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції / О. П. Антонюк, П. О. Антонюк. // Економіка харчової промисловості. – 2014. – №3. – С. 27–32.
6. Строченко Н. І. Економічні аспекти зростання експорту продукції АПК України у контексті запровадження стандартів із вуглецевої сертифікації / Н. І. Строченко. // Економіка. – 2014. – №7. – С. 75–81.
7. Павленко О. Україна на зовнішніх аграрних ринках. Як компенсувати втрату ринку РФ [Електронний ресурс] / Олексій Павленко – Режим доступу до ресурсу: http://www.epravda.com.ua/columns/2015/09/23/560722/view_print/.
8. Цены | АПК-Информ Онлайн [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.apk-inform.com/ru/prices>.
9. МВФ вимагає повного скасування спецрежиму ПДВ для аграріїв [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/03/10/584746/>.
10. Романишин Ю. Що допоможе більше продавати до Європи [Електронний ресурс] / Юліанна Романишин – Режим доступу до ресурсу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/03/11/584736/>.
2. Barylovych O. M. (2015). Stan ta problemy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy [Status and Problems of Development of Agriculture Ukraine]. *Molodyy vchenyy – The young scientist*, 8, pp. 36–39.
3. Holovachova O. S (2013). Problemy ta perspektyvy rozvytku infrastruktury ahrarynoho rynku Ukrainy [Problems and prospects of development of agricultural market infrastructure Ukraine]. *Biznesinform – BusinessInform*, 5, pp. 178–183.
4. Danylenko A. S. (2013). Orhanizatsiyno-ekonomichni zasady realizatsiyi eksportnoho potentsialu sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv [Organizational and economic principles of realization of export potential of agricultural enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnya APK. – Economy and management of agribusiness*, 11, pp. 5–10.
5. Antonyuk O. P., Antonyuk P. O. (2014). Analiz struktury eksportu ahroprodovol'choyi produktsiyi [Analysis of the structure of export agri products]. *Ekonomika kharchovoyi promyslovosti – The economy of the food industry*, 3, pp. 27–32.
6. Strochenko N. I. (2014). Ekonomichni aspekty zrostannya eksportu produktsiyi APK Ukrainy u konteksti zaprovadzhennya standartiv iz vuhletsevoyi sertyfikatsiyi [Economics of growth of exports of agricultural products Ukraine in the context of the implementation of the carbon standards certification]. *Ekonomika – Economics*, 7, pp. 75–81.
7. Pavlenko O. Ukrayina na zovnishnikh ahrarykh rynkakh. Yak kompensuvaty vtratu rynku RF [Ukraine on foreign agricultural markets. As for the loss of the market of]. Retrieved from http://www.epravda.com.ua/columns/2015/09/23/560722/view_print/.
8. Tseny | APK-Ynform [Prices | APK-Inform]. Onlayn Retrieved from <http://www.apk-inform.com/ru/prices>.
9. MVF vymahaye povnoho skasuvannya spetsrezhymu PDV dlya ahraryiv [The IMF requires the complete abolition of VAT spetsrezhymu for farmers]. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/news/2016/03/10/584746/>.
10. Romanyshyn Yu. (2016). Shcho dopomozhe bil'she prodavaty do Yevropy [What will sell more to Europe] Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/03/11/584736/>.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Науково-аналітичний журнал «НАША ПЕРСПЕКТИВА»

Видання висвітлює широке коло актуальних проблем, пов'язаних з науковою діяльністю, інформує про найважливіші події в науковому житті України, містить поради молодим науковцям, наукові та науково-популярні статті про різні аспекти розвитку особистості науковця та науково-педагогічного працівника, а також пізнавальні матеріали культурно-історичної тематики.

WWW.PERSPEKTYVA.IN.UA